

A KÖZÉPKORI GRAFIKUS STÍLUS EMLÉKEI A BUDAI VÁRNEGYED TERÜLETÉN

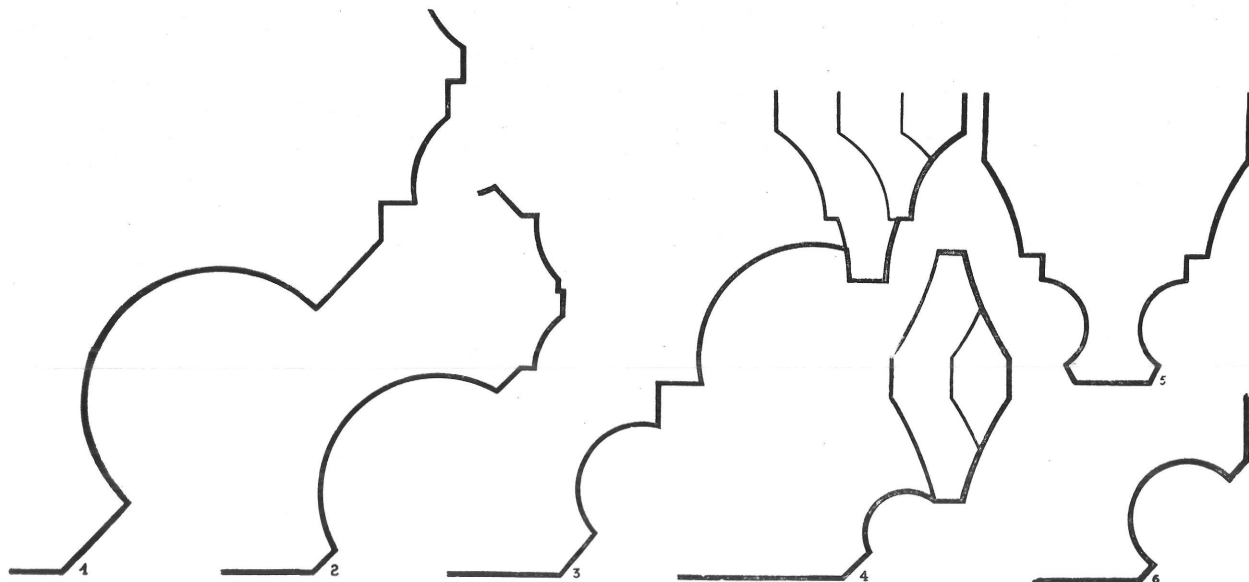
A budai várnegyed faragott kőemlékanyagából határozottan elkülönül egy igen tekintélyes csoport, amely szembeötlő tipológiai és profilsajátságai alapján egy fontos, közép-európai gótikus stílusnak, az úgynevezett grafikus stílusnak alkotásai közé sorolható. Profilazonossága révén közvetlen kapcsolatot mutat a Várpalota ásatásainak hasonló anyagával, de művészettörténeti jelentősége talán még ennél is fontosabb, főként a datálás szempontjából. Mindenekelőtt néhány olyan önálló nyíláskeret-típust tartalmaz, amely eltér a Várpalota megfelelő alaptípusaitól. Tervezéstechnikai rendszereik annyira közösek, hogy az helyenként egy mester vagy mestercsoport tevékenységére mutat. Végül néhány olyan posztgótikus emléket tartalmaz, amely a Várpalota hasonló nyíláskereteinél később keletkezett és ezáltal a stílus várnegyedi továbbélésére mutat. Ez pedig arra a következtetésre vezet, hogy a grafikus stílus Közép-Európában a budai várnegyed területén aránylag igen sokáig él.¹

Néhány évvel ezelőtt a szakirodalomban² említést nyert már az a figyelemre méltó profilrokonság, amely a Hess András tér 4. sz. épület emeletén levő mérműves kőrács, a budai várpalota kápolna-altemplomának ablakai, a pesti belvárosi plébániatemplom északi tornyának gótikus ablaka, valamint szentélyének ülőfülke-profiljai között fennáll (1—2. kép). Mind a négy helyen egyforma a szekunder profil kialakítása, jellemző a primer profil erős, félköríves horonytagozata és az a sajátosság, hogy az egész profil a horonytag legmélyebb pontjánál a legkeskenyebb. Bár a három ablak egymástól eltérő tipológiai vonásokat mutat — főként a mérműves kőrács orrtagozatainak rajzában — és ennek alapján nem lehet vitás, hogy azokat három különböző mester készítette, mégis a profilrokonság közös építőműhely egységes szellemére mutat.

Ehhez kapcsolódik még az is, hogy a pesti belvárosi plébániatemplom többi, északi oldalhajó- és szentélyablakai is fontos szerepet játszanak a stílus morfológiai fejlődéstörténetében, amennyiben az előbbieket a legtisztább grafikus stílusú profillal készültek, csupán a külső részsűtagozatuk növekedett meg a várbeli emlékeken láthatók többszörösére (3. kép). Emiatt különleges helyet foglalnak el a XVI. századi architektúra formatörténetében a szentélyablakokkal egyetemben, amelyeknek profiljai a negatív horonytagozatok sorozatából keletkeztek.

Még inkább szembeötlő a közös műhelyszellem hatása a budai várnegyedi, középosztásos kettős, illetőleg hármas ablakoknál. Nevezetesen a Fortuna utca 10. sz., a Tárnok utca 13. sz., a Hess András tér 4. sz. azonos típusú homlokzati ablakaira, a Tárnok utca 13. sz. első és az Uri utca 31. sz. második emeleti, valamint a Fortuna utca 18. sz. és a Tárnok utca 5. sz. kettős ablakaira, ezenkívül az Országház utca 9. sz. hármas ablakaira (4—5. kép) gondolunk. Mind a tizenegy ablaknál kézenfekvő a profilazonosság (5. kép), a legegyszerűbb és legjellegzetesebb grafikus stílusú profil használata, amely homloksíkra 45°-ban álló részsűből, homloksíkkal párhuzamos lemeztagból és negyedkörös horonyból áll. Feltűnő tipológiai azonosság a vízszintes záradék, a függőleges keretszárakon a profilnak jóval a könyöklő felett történő megállítása és a vízszintes keresztosztás hiánya.³

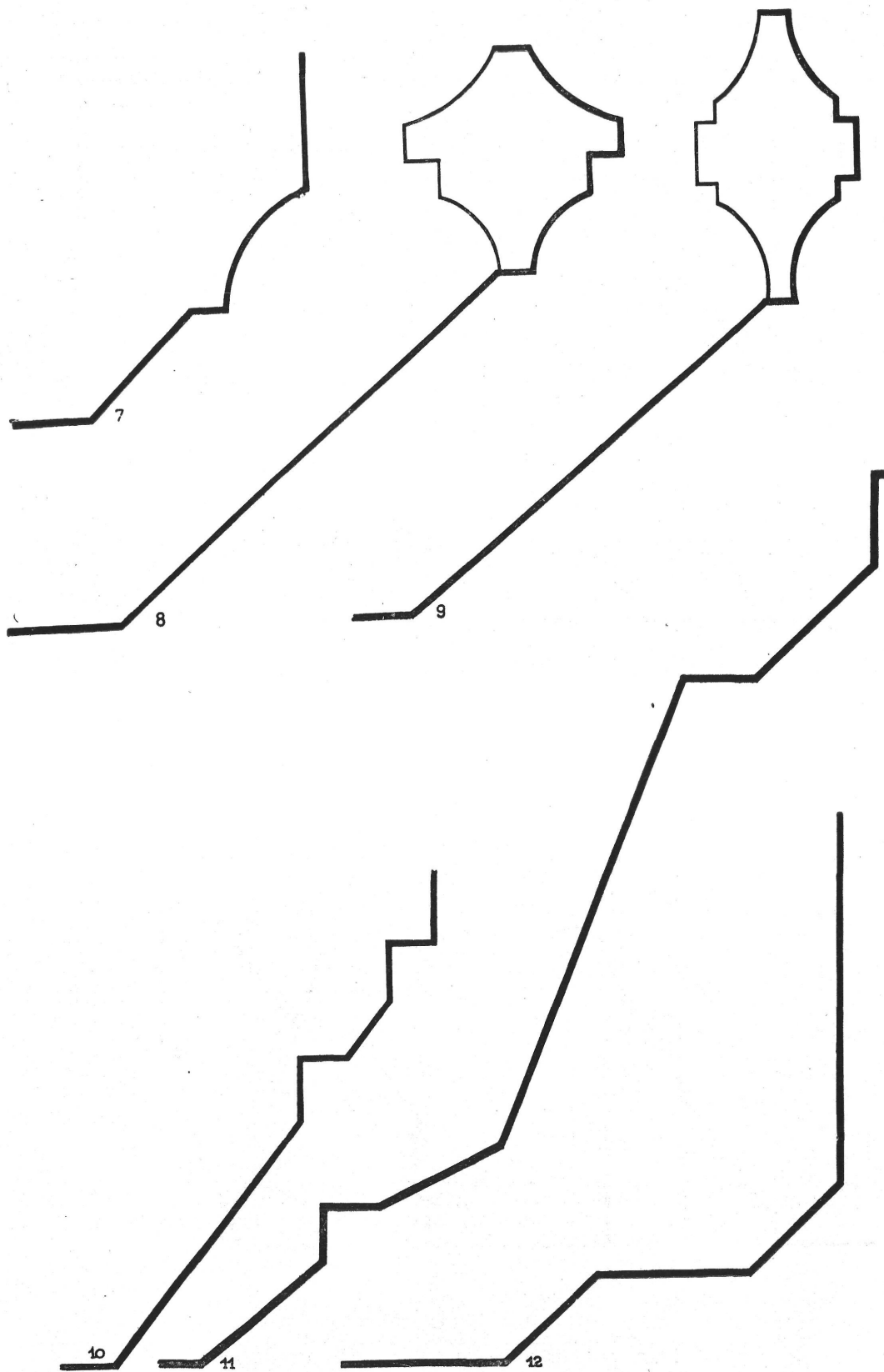
Külön ki kell emelnünk két kicsiny ajtókeretet az emlékanyagból, a grafikus stílust időrendben határoló jelentőségük miatt. Az Anna utca 1. sz. negyedköríves homorú gyámon nyugvó, vízszintes záradékú ajtója (7. kép) még csak élleszedéses, de az élleszedésnek már van szekunder tagja is (4. kép 24). Kézenfekvő, hogy ez az emlék a profilképzés legelső állomását mutatja, mert

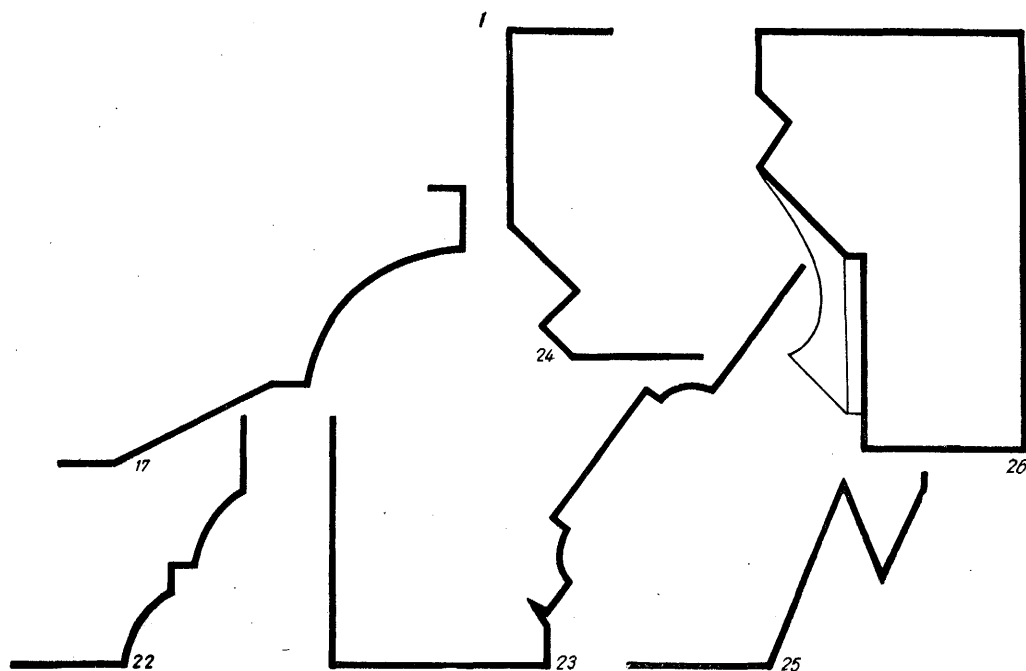
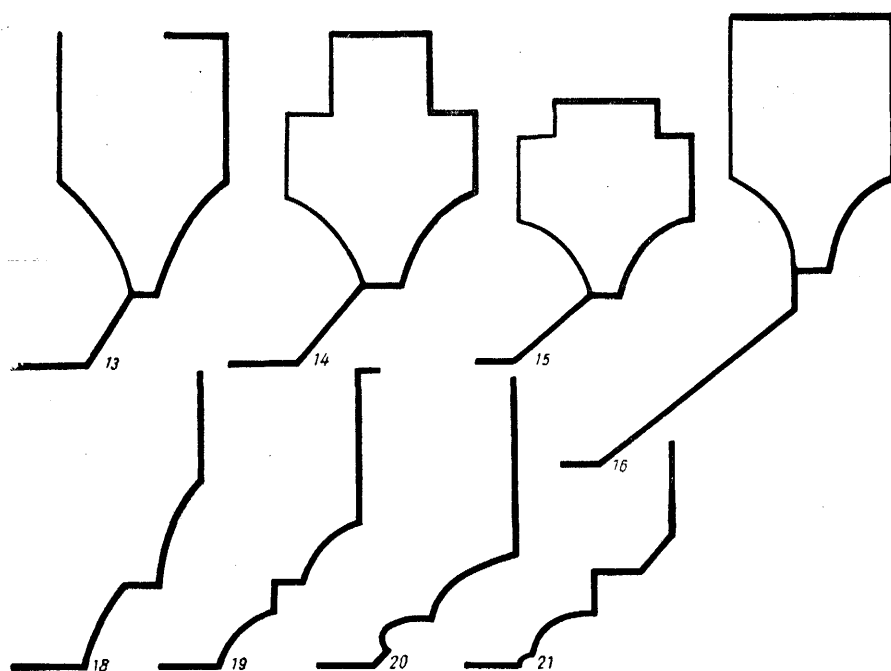
1. kép. Grafikus stílusú nyíláskeretek profiljai. 1. A pest-belvárosi plébániatemplom északi tornyának földszinti ablaka. 2. A budai várpalota kapolna-altemplomának északkeleti ablaka. 3. A budavári Nagyboldogasszony templom déli oldalhajójának egyik ablaka (Schulek F. felv.). 4. A Hess András tér 4. sz. épület elsőemeleti mérműves kőrácса. 5. A pest-belvárosi plébániatemplom szentélykörüljárójának északi oldalán a szélső ülőfülke. 6. A Hess András tér 4. sz. épület északi kapualjának északi ajtója

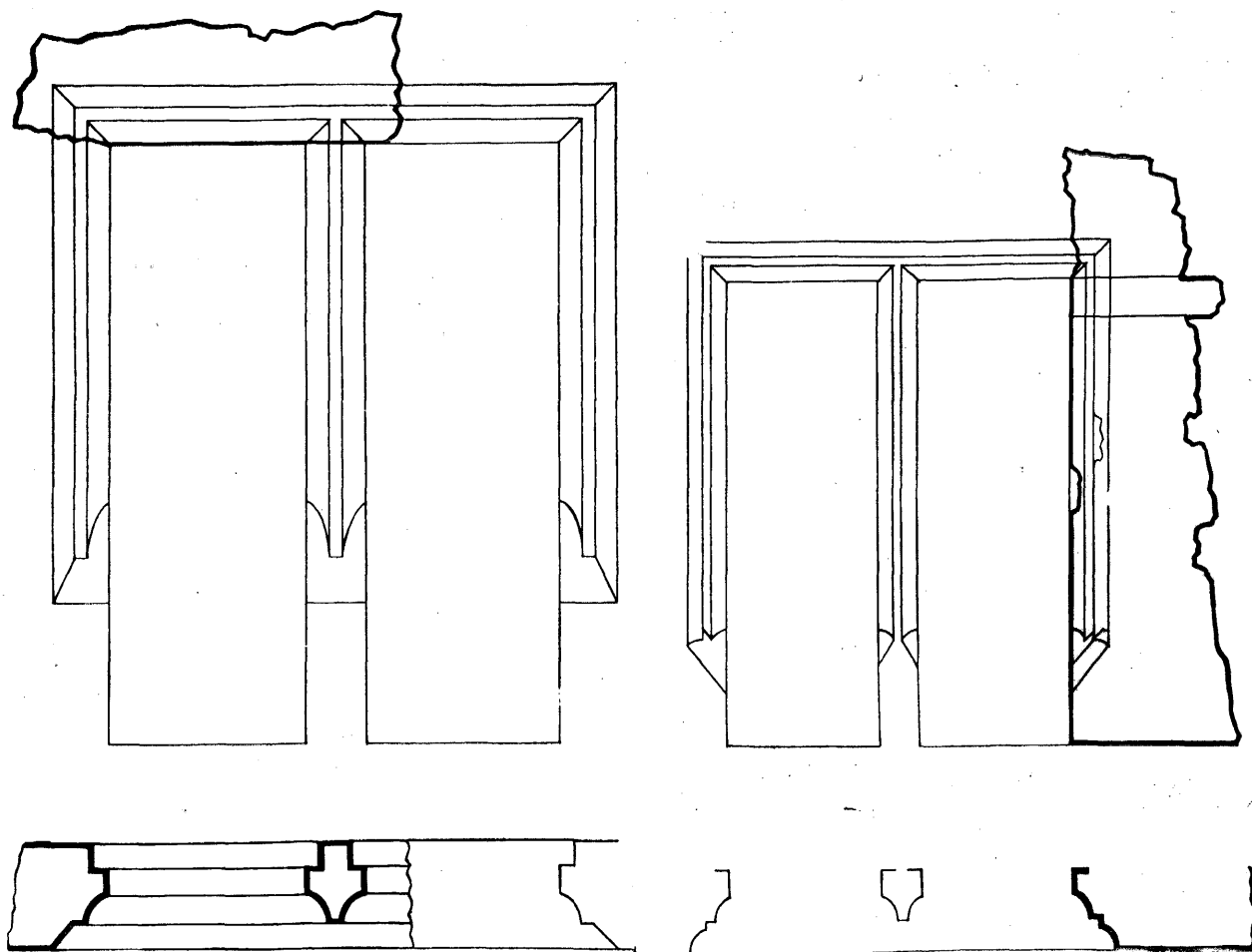
2. kép. A pest-belvárosi plébániatemplom szentélykörüljárójának északi oldalán levő ülőfülkesor egyik darabja

3. kép. Grafikus stílusú nyílászkeretek profiljai. 7. A budai várpalota déli nagyterme előtti észak–déli harántfal ajtója. 8. A pest-belvárosi plébániatemplom déli oldalhajó-ablaka. 9. A pest-belvárosi plébániatemplom északi kápolnasorának sekrestye melletti ablaka. 10. A pest-belvárosi plébániatemplom sekrestye-ablaka. 11. A Fortuna utca 14. sz. kapualj déli falának ablaka. 12. A budai várpalota déli nagyterme alatti pince ajtaja

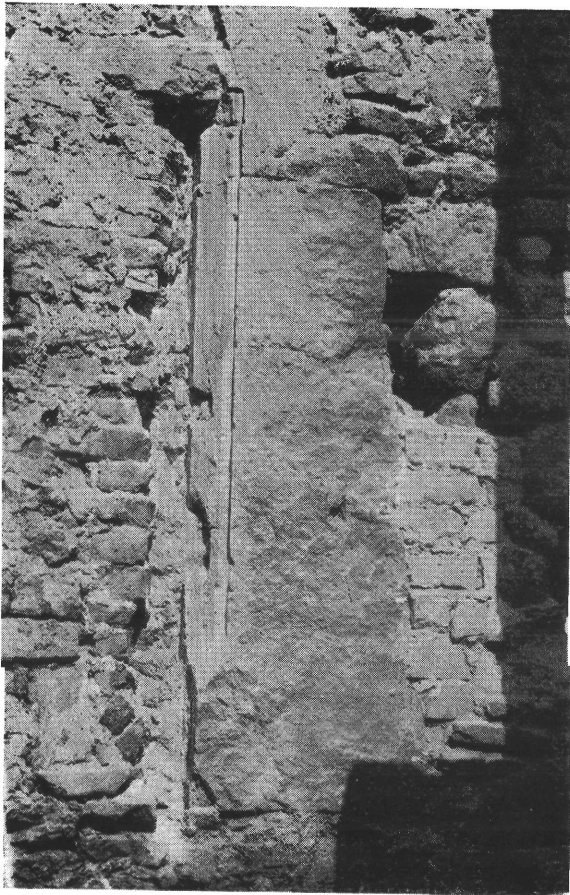

4. kép. Grafikus stílusú nyílászervek profiljai. 13. Az Országház utca 9. sz. elsőemeleti ablakai. 14. A Fortuna utca 18. sz. ablakkeret töredéke. 15. A Hess András tér 4. sz. elsőemeleti ablaka. 16. Az Úri utca 31. sz. másodikemeleti ablakai. 17. Az Anna utca 4. sz. elsőemeleti ablakai. 18. A Tárnok utca 13. sz. ülőfülkéi. 19. Az Úri utca 36. sz. ülőfülkéi. 20. Az Úri utca 34. sz. ülőfülkéi. 21. Az Úri utca 48. sz. ülőfülkéi. 22. A Tárnok utca 5. sz. földszinti ablaka. 23. Az Úri utca 31. sz. kapukerete. 24. Az Anna utca 1. sz. ajtója. 25. Az Országház utca 7. sz. ülőfülkéje. 26. A Fortuna utca 14. sz. kapualjának évszámós ajtója

5. kép. A Fortuna utca 18. és a Tárnok utca 5. sz. ablakmaradványai

a szekunder tagos profiloknak — így elsősorban a tiszta grafikus stílusú profiloknak is (4. kép 13—17) — az élleszedésből való keletkezését bizonyítja. Ugyanis az élleszedésből kibomló szekunder tag megjelenésekor már adva van a „tiszta grafikus profil” külső részütagozatához kapcsolódó, homloksíkkal párhuzamos állású lemeztag, amelyhez eleinte második, belső részütag csatlakozik (3. kép 12) — a Várpalota déli nagyterme előtti udvar gyalogkapuján látható profil tanúsága szerint — majd az utóbbi helyére, ez idő szerint még ismeretlen áramlatból, csatlakozik a belső horony. Ennek bizonyítékát szolgáltatja az Országház utca 23. sz. földszinti ablaka is, ahol az élleszedésből már szekundertagos középosztósudár keletkezett. Ezért joggal hihetjük, hogy ez az emlék a grafikus stílus megszületésének alsó határát jelzi a relatív kronológiai rendben. A másik ajtó a Fortuna utca 14. sz. kapualjának déli falában feltárt baldachindíszes, vízszintes záradéku, évszamos kőkeret, amely több szempontból is kimagasló jelentőségű. Szintén csak élleszedéses, de a belőle kifutó szekunder tag a primer taggal alkotott íves mezőkben posztgotikus, szférikus háromszögeket mutat. Hasonló szférikus háromszögek kerültek napvilágra a Várpalotában az északi és déli zárófalakat összekötő, keleti bástyafalban levő ülőpadok kötéláinak belső végein. Ezek alapján a Fortuna utcai ajtó bízást a XVI. századra datálható, annak ellenére, hogy élleszedését alul félgúlamegállítás fogja fel, amely morfológiai megoldás egyébként Zsigmond-kori eredetű lenne. Az ajtózáradékon (9. kép) az orrtag, két ívesen hajló élleszedéses felület összemetsződéséből adódik éppúgy, mint ahogyan az ülőfülkék formafejlődésénél is ugyanez látható (Hess András tér 4. sz. déli kapualj, Tárnok utca 5, 11, Országház utca 20. sz. ülőfülkéi). Ezért immár nem is tartozik

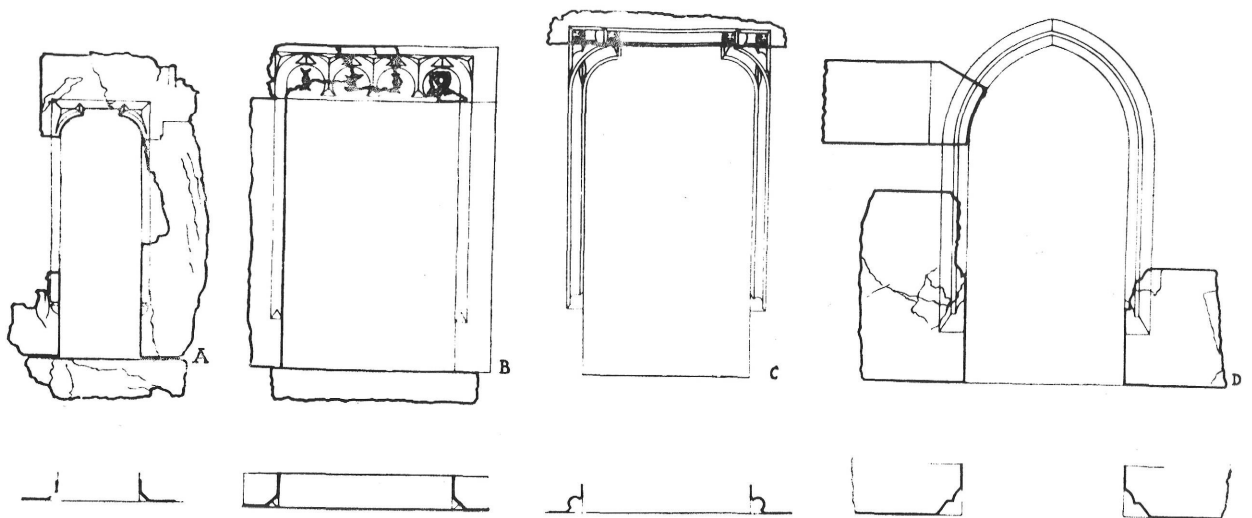
6. kép. A Tárnok utca 5. sz. ház földszinti grafikus stílusú ablaka

a grafikus stílus első, XIV. századi, vagy második, XV. századi virágzásának emlékei közé — mert azok között még nem ismeretes az orrtag ilyenét használata —, bár a profilja tisztán grafikus hatású. Így a relatív kronológiai rendben a „tisztá grafikus profil” használatának csak a felső határát jelezheti, mivel a grafikus hatású tagozatok hibátlan összekapcsolása mellett sincs önálló szekunder profilja (4. kép 26), ami a tiszta grafikus profil jellemzője, viszont van orrtagja, ami annak az első korszakában még nem használatos. Jelentőségét csak növeli, hogy ez idő szerint a budai várnegyed egyetlen biztosan datált nyíláskerete a rajta fennmaradt 1514-es évszám⁴ (9—10. kép) folytán, amely bizonyára az elkészítésének dátuma.

Külföldi megfigyelésekből ismeretes, hogy a grafikus stílus formakincse a XV. század elején sok helyen párhuzamosan fut, majd összekeveredik a Parler-iskola formajegyeivel.⁵ Ez a folyamat a budai várnegyed XV. század második feléből fennmaradt emlékein is nyomon követhető, amikor is a grafikus profil henger és félkörte tagozatokkal bővül (11. kép 32—34). Ennek ellenére változatlan marad a tervezés-

technikai felépítés és a tipológiai sajátosságok — mint azt az Anna utca 2. sz. emeleti ablakán láthatjuk (12. kép G) — és éppen ez bizonyítja a legkésőbbi emlékeknek⁶ még a gótikus stílushoz való tartozását, szemben a posztgótikusokkal, ahol e sajátosságok már megváltoznak.

A grafikus stílusnak a Parler-iskola formajegyeivel történt összekeveredése jól látható a budavári Nagyboldogasszony főtemplom lebontott déli oldalhajója szentélyablakainak profiljain,

7. kép. Gótikus stílusú ajtókeretek. A. Az Anna utca 1. sz. ház ajtója. B. A Fortuna utca 14. sz. kapualjának évszámos ajtója. C. A Hess András tér 4. sz. északi kapualjának északi ajtója. D. A Várpalota déli nagyterme előtti észak—déli harántfal ajtója

8. kép. A Hess András tér 4. sz. ház északi kapualjának északi ajtója

ahol nemcsak a Parler-műhellyel fennállott kapcsolat, hanem az 1417 és 1433 közötti építés datálása is tisztázott.⁷ A XV. századi formabővülés idején jelenik meg a Várnegyedben is az ún. cseh-sziléziai ablaktípus, amelynek legtisztább példái az Országház utca 18. sz. emeleti ablakai (11—14. kép). Ezeknek összefüggése például a Kutná Hora-i Kameny Dům ablakaival vagy a kuttenbergi Steinerne Haus oromzatablakaival⁸ egészen nyilvánvaló, és így az eredetük teljesen tisztázott.

Ám a tiszta grafikus stílusú profil bővítetlenül tovább él a reneszánsz stíluskorszak ideje alatt is, és a posztgótikában egészen önálló nyíláskeret típusokat teremt. Az Anna utca 4. sz. emeleti, osztás nélküli ablakai mutatják a fejlődés legutolsó szakaszának sajátos, helyi vonásait. A XIV. századi eredetű, legegyszerűbb profil rézsűtagozata dekadens módon kiszélesül (4, 17. kép) és lapos hajlásszögűvé válik. A keretköveken teljesen körbefut, tehát nemcsak a függőleges keretszárakon és a vízszintes záradékkövön, hanem a könyöklőkövön is.⁹

Ez a posztgótikus típus olyan jellegzetes budavári helyi sajátosság, amelyhez hasonló sem Szilézia, sem Boemia, sem pedig a Felvidék területén nincsen. A Zsigmond-kori kései gótika után jelenik meg és a török hódoltság kezdete előtt tűnik el,¹⁰ legvalószínűbben a XVI. század első feléből származtatható. Művészettörténeti vonatkozásban ez azt jelenti, hogy a grafikus stílus a Várnegyedben a reneszánsz idején is él még, vagyis Közép-Európában Budán igen sokáig él. Tehát túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a XIV. század derekától a XVI. század derekáig folyamatosan használatban van, mert például a Tárnok utca 13. sz. emeleti ablaka okvetlenül a XV. század második feléből származik¹¹ és ezáltal megszakítatlan az összefüggés a XV. század és a XVI. század első felének emlékei között.

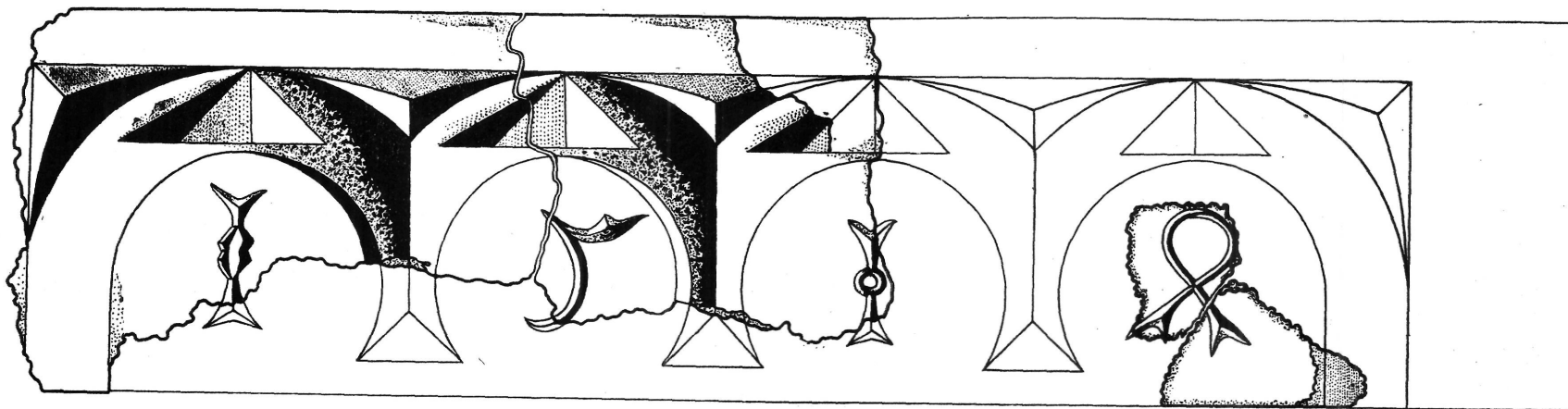
További érdekes megfigyelésekre vezet a grafikus stílusú profilok más helyeken történt alkalmazásainak behatóbb vizsgálata. Ugyanis ezek nemcsak ablakokon, hanem a budavári gótika formafejlődésének legfolyamatosabb és legrepresentánsabb emlékanyagán, az ülőfülkéken is szép számban fordulnak elő. Igaz, hogy a grafikus profil a maga tisztaságában csak a Tárnok utca 13. sz., az Űri utca 34, 36. és 48. sz. épületek kapualjainak fülkéin látható (4, 16—17. kép), de emellett ismeretes a profilnak egy olyan keverék megjelenési formája is, amely még csak egy félkörte tagozattal bővült és így a grafikus jelleg döntően megmaradt rajta (11. kép). Ez az utóbbi az Országház utca 2. és 9. sz., valamint az Űri utca 32. sz. épületek kapualji ülőfülkesorain nyert alkalmazást, amely sedile-sorok formatani és tervezéstechnikai szempontból is közös iskola munkájának tekinthetők (18—20. kép). Legfontosabb tanulságainkat éppen a kétfajta profilnak az egymáshoz való viszonyából, illetőleg a velük kapcsolatos formatörténeti jelenségekből szűrhetjük le.

Nagyon jellemző, hogy a tiszta grafikus stílusú profillal készült ülőfülkék záradékainak orrtagbontása csak a szekunder profilig jut el, ezek közt tercier profilos orrtaggal díszített fülke nincsen. Könnyen érthető, hogy a díszítés szempontjából mindvégig tartózkodó jellegű, tiszta grafikus stílusú profiltól — amely a gótika XIV. századi formaredukciója folytán jött létre¹² — a

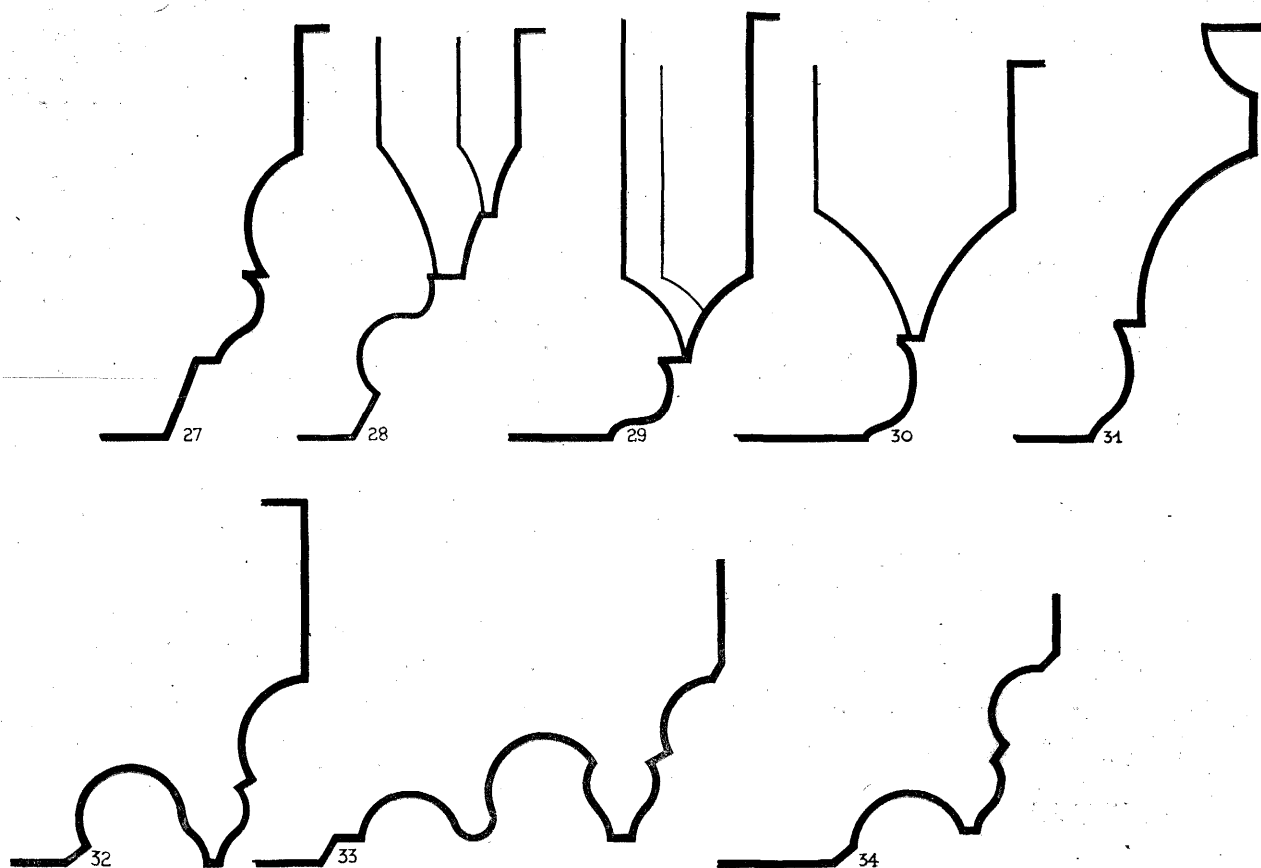

9. kép. A Fortuna utca 14. sz. ház kapualjának déli falában levő évszámos ajtószemöldökkő restaurált maradványai

10. kép. A Fortuna utca 14. sz. ház kapualjának déli falában levő évszámos ajtószemöldökkő rekonstrukciója (a szerző helyreállítási terve)

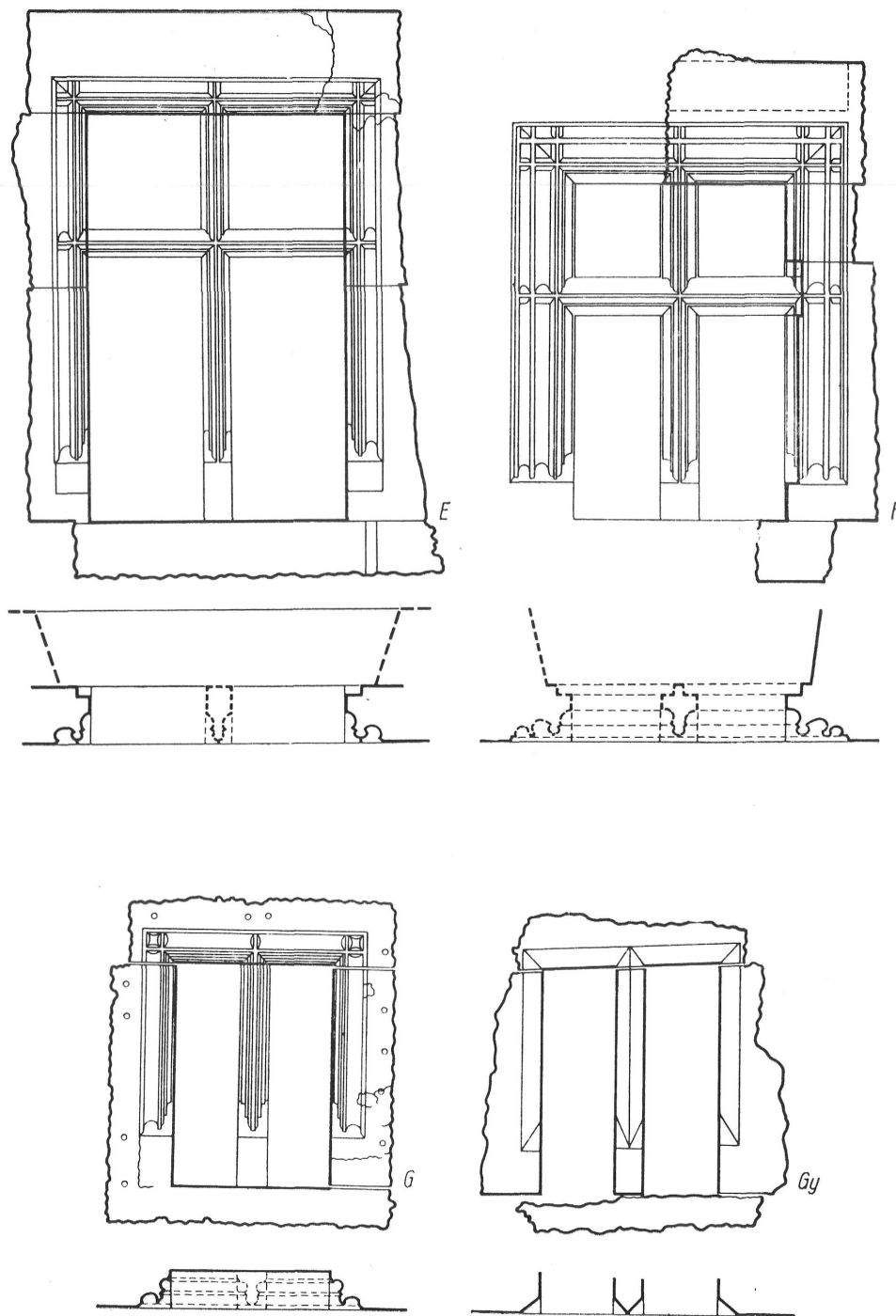
11. kép. Grafikus jellegű nyílászkeret profilok. 27. Az Úri utca 32. sz. kapualj ülőfülkéi. 28. Az Országház utca 2. sz. kapualj ülőfülkéi. 29. Az Országház utca 9. sz. kapualj északi falának ülőfülkéi. 30. Az Országház utca 9. sz. kapualj déli falának ülőfülkéi. 31. Az Országház utca 26. sz. kapualj ülőfülkéi. 32–33. Az Országház utca 18. sz. emeleti ablakai. 34. Az Anna utca 2. sz. emeleti ablaka

tercier profilos túldíszítettség idegen maradt. Nem véletlen, hogy a terciér profil akkor jelenik meg a budavári ülőfülkék fejlődéstörténetében, amikor a grafikus stílusú profil más stílusú elemekkel bővül: tehát a tipológiai formabővülés a profil tagozati bővülésével jár együtt.¹³

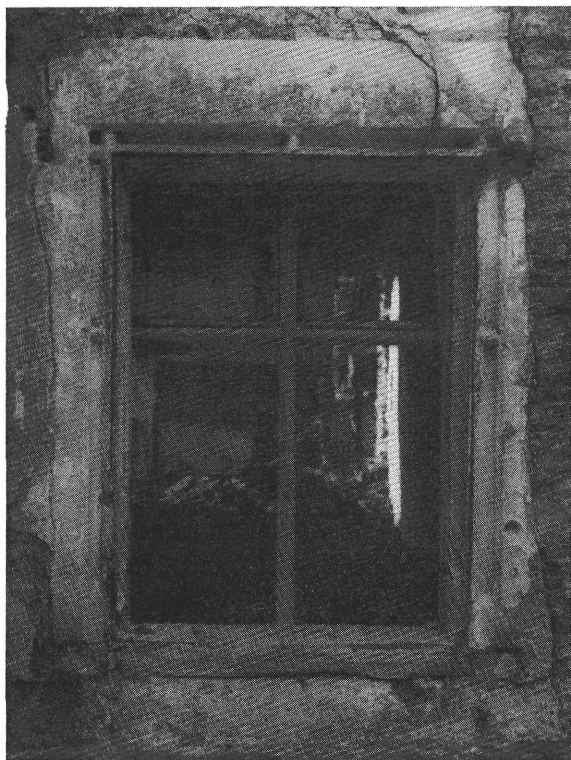
A mondottakból kitűnik egy olyan törvény, amelyet legtalálóbban talán a stílusfejlődés morfológiai-technikai paralelitásának nevezhetnénk. Azt jelenti, hogy a tipológiai formaváltozás mindig profilszerkezeti és tervezéstechnikai változással jár együtt. Ez a megállapítás a formafejlődés szempontjából folyamatos, kerek egészet alkotó budavári ülőfülkeanyag minden periódusára vonatkozóan érvényes.

Visszatérve a grafikus stílusú profil alkalmazására, magától értetődő, hogy ennek legtisztább felhasználása olyan ülőfülkéken látható, amelyeken tipológiai szempontból is legszembe-tűnőbb a cseh eredet. Az Úri utca 36. sz. kapualjának északi, háromszöges záradékú ülőfülkéi (21. kép Z) és a krivoklátai várkapolna hasonló típusú fülkéi között nyilvánvaló az összefüggés.¹⁴ Ez a megfigyelés megerősíti a cseh-sziléziai ablaktípusnál mondottakat, ami együttesen igazolja a budai várnegyed területére vonatkozóan is a grafikus stílus cseh területről való származását. Eddigi megfigyeléseinket mintegy húsz darab grafikus stílusú ablakkeretről és negyven darab ülőfülkéről szűrtük le, amely anyag tíz különböző, önálló típus alakját öltötte magára. Ezek a számok leletstatisztikai szempontból is igen sokat mondanak, mert azt mutatják, hogy a stílus emlékei a Várnegyed területén nagyobb számmal kerültek elő, mint a Várpalota ez ideig lefolyt ásataiból. Bár e számadatokat korántsem tekinthetjük véglegesnek, a stílus várnegyedi elterjedtségét minden-estetre kellőképpen bizonyítják.

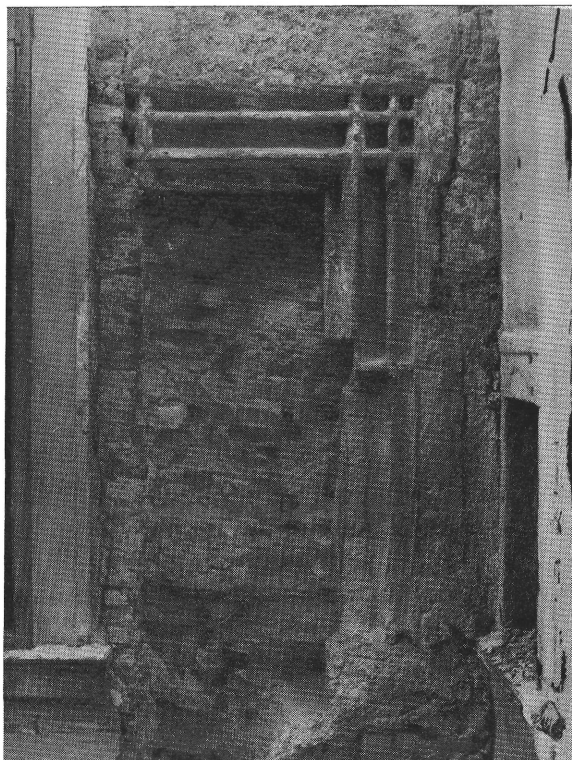
Összegezve a grafikus stílus budavári lakónegyedi fejlődéstörténetéről eddig szerzett ismereteinket, állíthatjuk, hogy az a XIV. század derekától csaknem a XVI. század derekáig egyfoly-

12. kép. Cseh-sziléziai grafikus jellegű ablaktípusok. E. Az Országház utca 18. sz. zárt erkélyétől északra levő ablak. F. Az Országház utca 18. sz. zárt erkélyétől délre levő ablak. G. Az Anna utca 2. sz. emeletén levő ablak. Gy. Az Országház utca 23. sz. földszinti ablaka

13. kép. Az Országház utca 18. sz. elsőemeleti zárt erkélyétől északra levő ablak

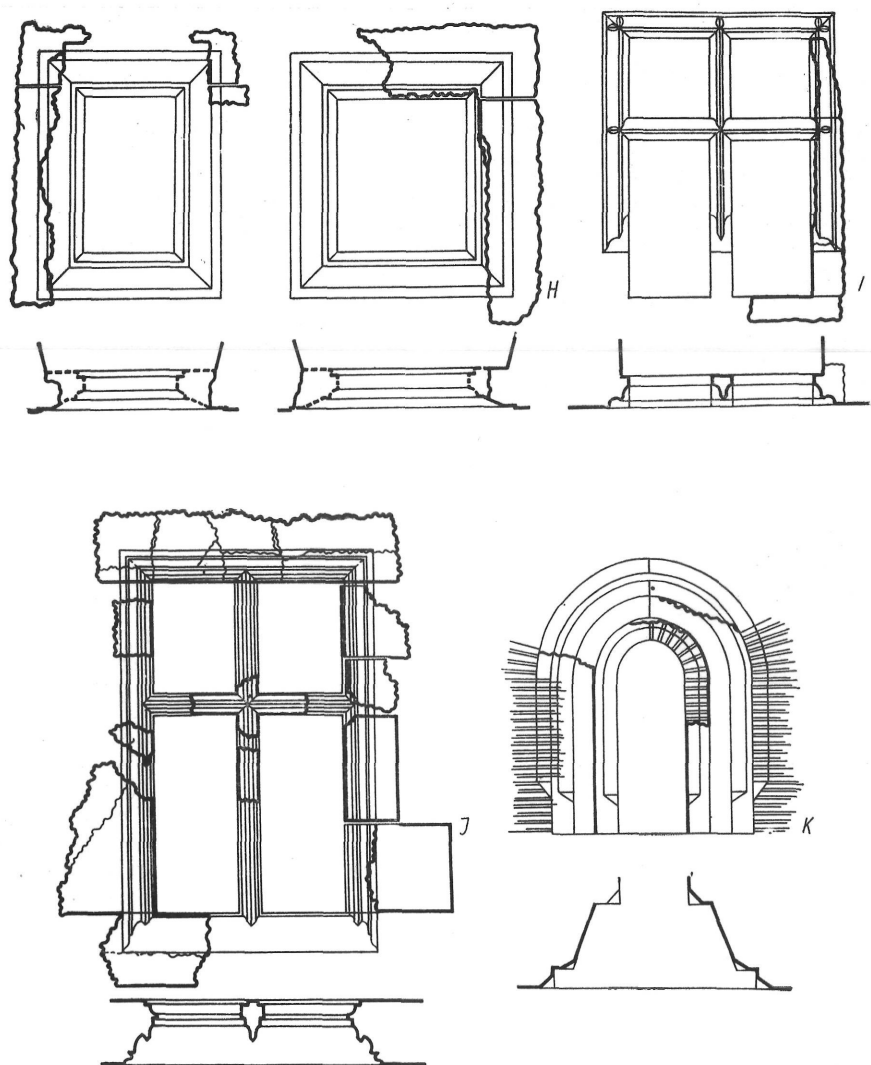
14. kép. Az Országház utca 18. sz. elsőemeleti zárt erkélyétől délre levő ablak

tában használatban volt. A tiszta profil e két évszázad leforgása alatt csupán annyi változáson ment át, hogy a homlokzati síkból befelé induló rézsútag 65° -os (Tárnok u. 13.), majd 40° -os (Úri u. 31.), végül 25° -os (Anna u. 4.) hajlásszögűvé vált (4. kép 13—17), ami önmagában véve is világosan mutatja a kezdetben kemény árnyékhatású profil ellágyulását. Azonban eredeti, háromtagozatos felépítését mindvégig megtartotta,¹⁵ sőt jellegzetesen helyi, budavári nyílászkerettípusokat eredményezett. A gótikus szerkezetű többi emlék a máshonnan ismert típusokkal lényegében megegyezik, de a Várpalota területén talált típusokkal nem azonos. Az ülőfülkék formai sajátosságai többrétű, külföldi befolyás szintézisével magyarázhatók csupán; ezeknek tárgyalása kívül esik jelen ismertetésünk keretein. A tiszta grafikus profil rajtuk is szerepel, belőle fejlődik ki a grafikus jellegű keverék profil, amely a legmagasabbrendű várnegyedi iskolamunkák gazdag orrtagdíszinek szülőjévé válik.

A mondottak alapján kísérletet teszünk a grafikus stílus emlékeinek a többi gótikus stílus emlékei közé kíváncszó beillesztésére — természetesen főként budapesti viszonylatban. Nyilvánvaló, hogy az idevágó kutatások jelenlegi állásánál ez az időrendi beillesztés még nem nyújthat pontos, végleges eredményt, de a további kutatások számára hasznos támpontokat fog szolgáltatni.

A gótikus stílusok közül elsőnek az úgynevezett hengeres stílus jut el Magyarországra, amelyet a francia eredetű ciszterci átmeneti stílus (Topuszkó, 1211 körül,¹⁶ Bélapátfalva, 1232 körül¹⁷) közvetíti a magyarországi gótika számára. Ez a stílusáramlat érthetően hamar jelentkezik Budán is (Nagyboldogasszony templom, Menyasszony kapu, 1260 körül¹⁸ stb.) és tiszta formában még két évszázad múlva is önálló életet él (Buda melléki Szent Lőrinc pálos kolostor, XV. század).

Időrendben másodiknak mondható az úgynevezett vezérkörtetagos stílus megjelenése, amely egyben a dél-német nyelvterületen virágzó érett gótika (Nagyboldogasszony templom, Mária-kapu, 1370—1380 körül¹⁹) elterjedését és kifejlett formában való tartós uralmát (Mária

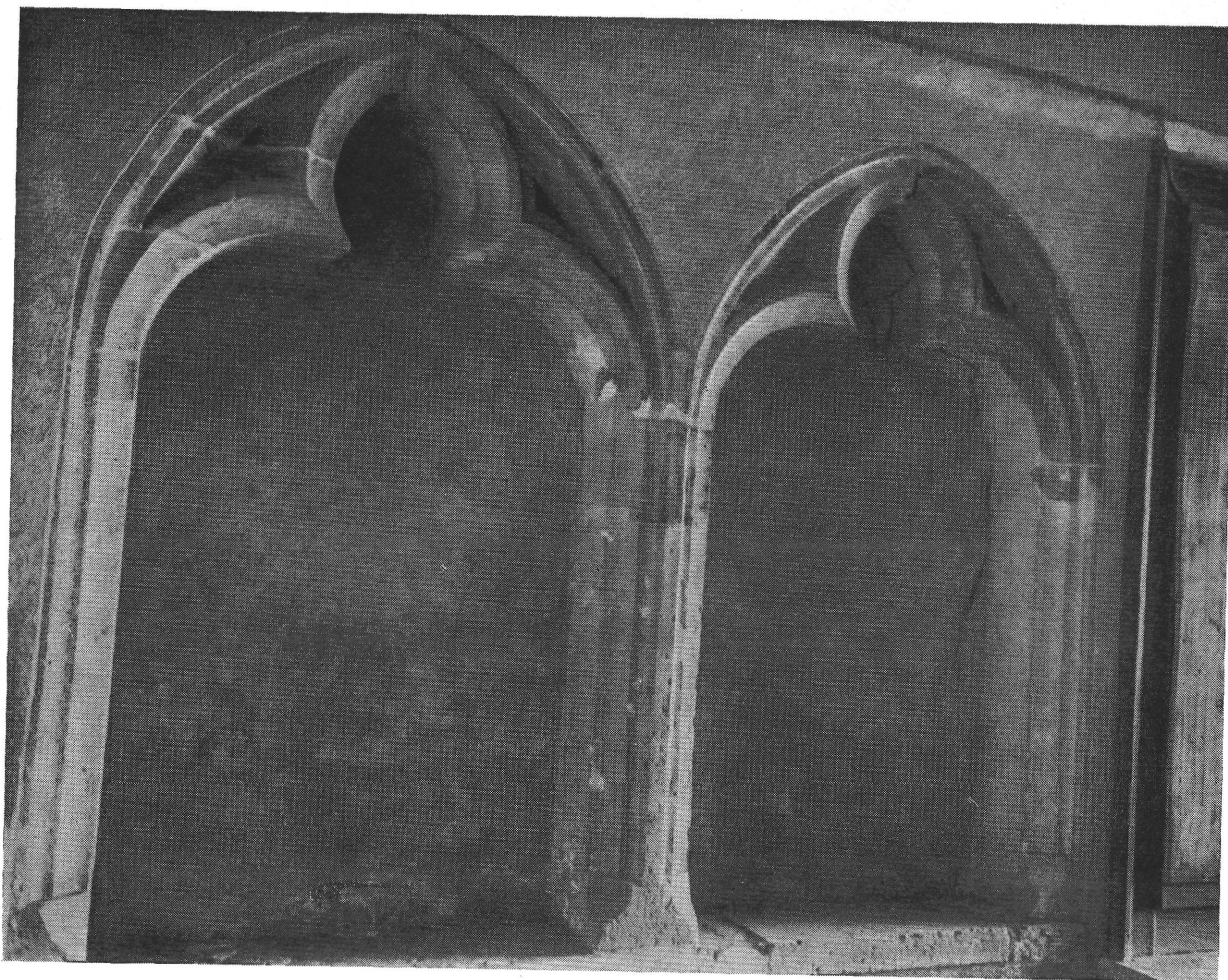

15. kép. Grafikus stílusú posztgótikus és gótikus ablakok. H. Az Anna utca 4. sz. elsőemeleti, posztgótikus ablakai. I. A Szentháromság utca 7. sz. nyugati, udvari szárnyának emeletéről előkerült ablak. J. A Várpalota gyilkokjáró anyagából előkerült ablak. K. A Fortuna utca 14. sz. kapualjának déli falában levő ablakok egyike

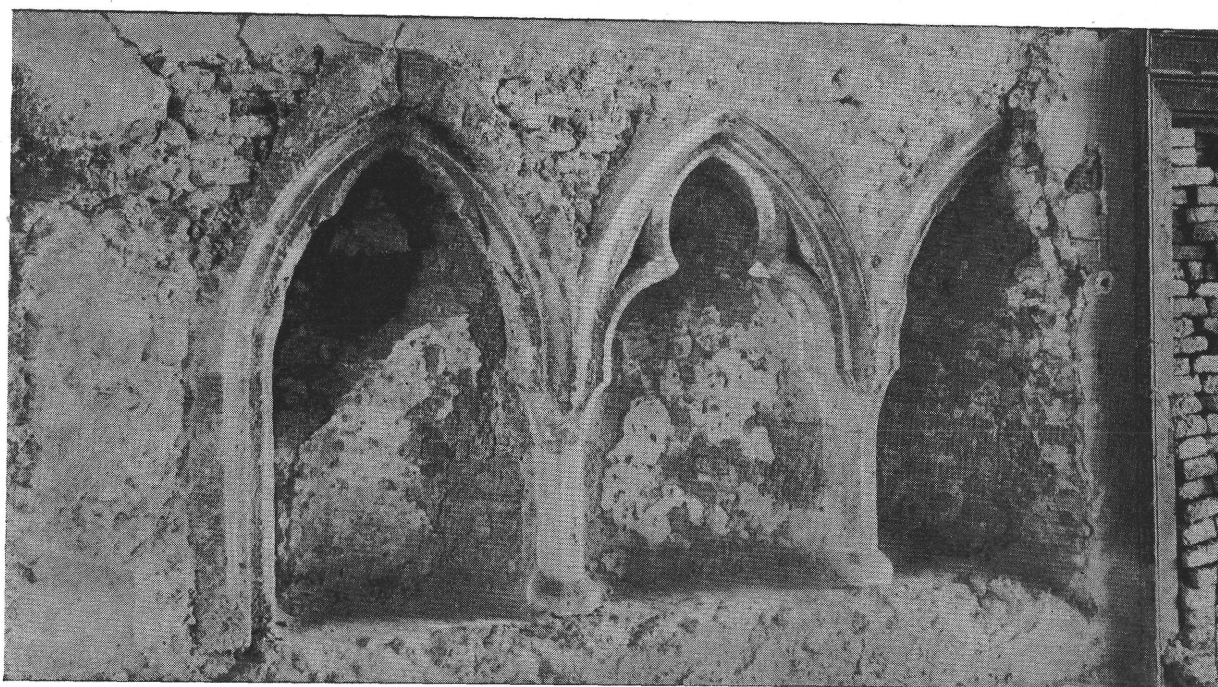
Magdolna-torony, 1400—1503²⁰) jelenti. Ez a stílus aránylag elég hamar keveredik a korábbi eredetű hengeres stílussal (domonkosok Szt. Miklós-templomának szentélye 1396 körül²¹) és az egész XV. század folyamán ebben a formájában (Nagyboldogasszony templom, Mátyás-torony, 1461—1470 között²²) él tovább.

A másodikhoz szorosan felzárkózó harmadik, a grafikus stílus, már a XIV. század végén a cseh-sziléziai gótika stílusáramlatának a képviselője. Csaknem kétszáz évig él (Fortuna utca 14. sz., 1514) eredeti tisztaságában (Anna utca 4. sz., 1541 előtt), de ezzel párhuzamosan a XV. század folyamán keveredik a körtés stílus műformáival (Úri utca 32, Országház utca 2, 9). Hasonlóképpen keveredik a pálcás stílussal is, ami a reneszánsz stílus virágzása idején mutatkozó, karakteres tisztasága ellenére is végül hanyatló jelleget kölcsönöz neki.

Nem sokkal később, időrendben negyedik helyen kerül Budára az úgynevezett pálcás stílus, amely döntően Peter Parler prágai dómépítő műhelyének hatására hódít magának teret a többi stílus között (Nagyboldogasszony templom, 1417—1433²³). A legkevésbé él önálló életet, mert

16. kép. Az Űri utca 34. sz. kapualjában levő grafikus stílusú űlőfűlkék

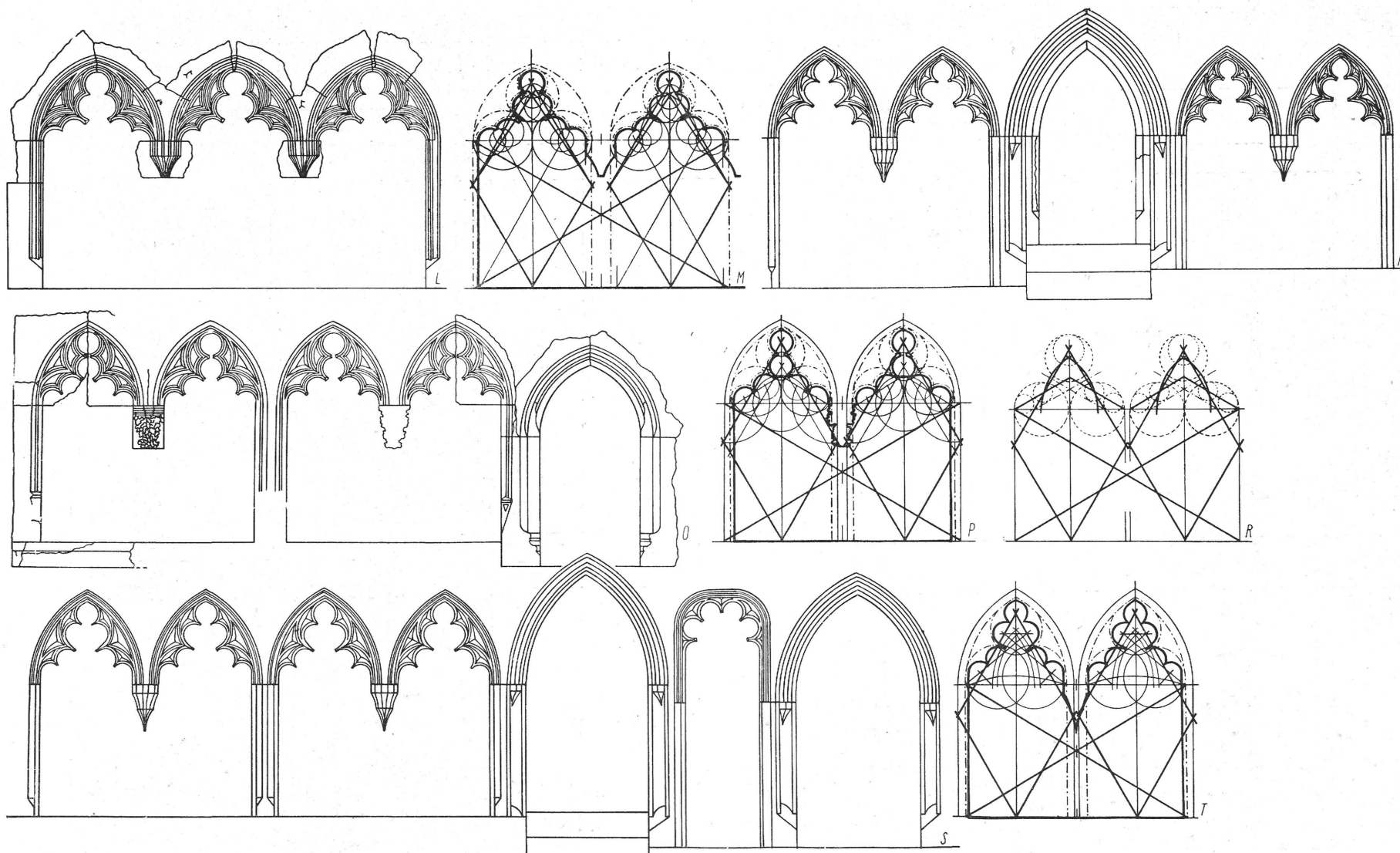
17. kép. Az Űri utca 48. sz. kapualjában levő grafikus stílusú űlőfűlkék

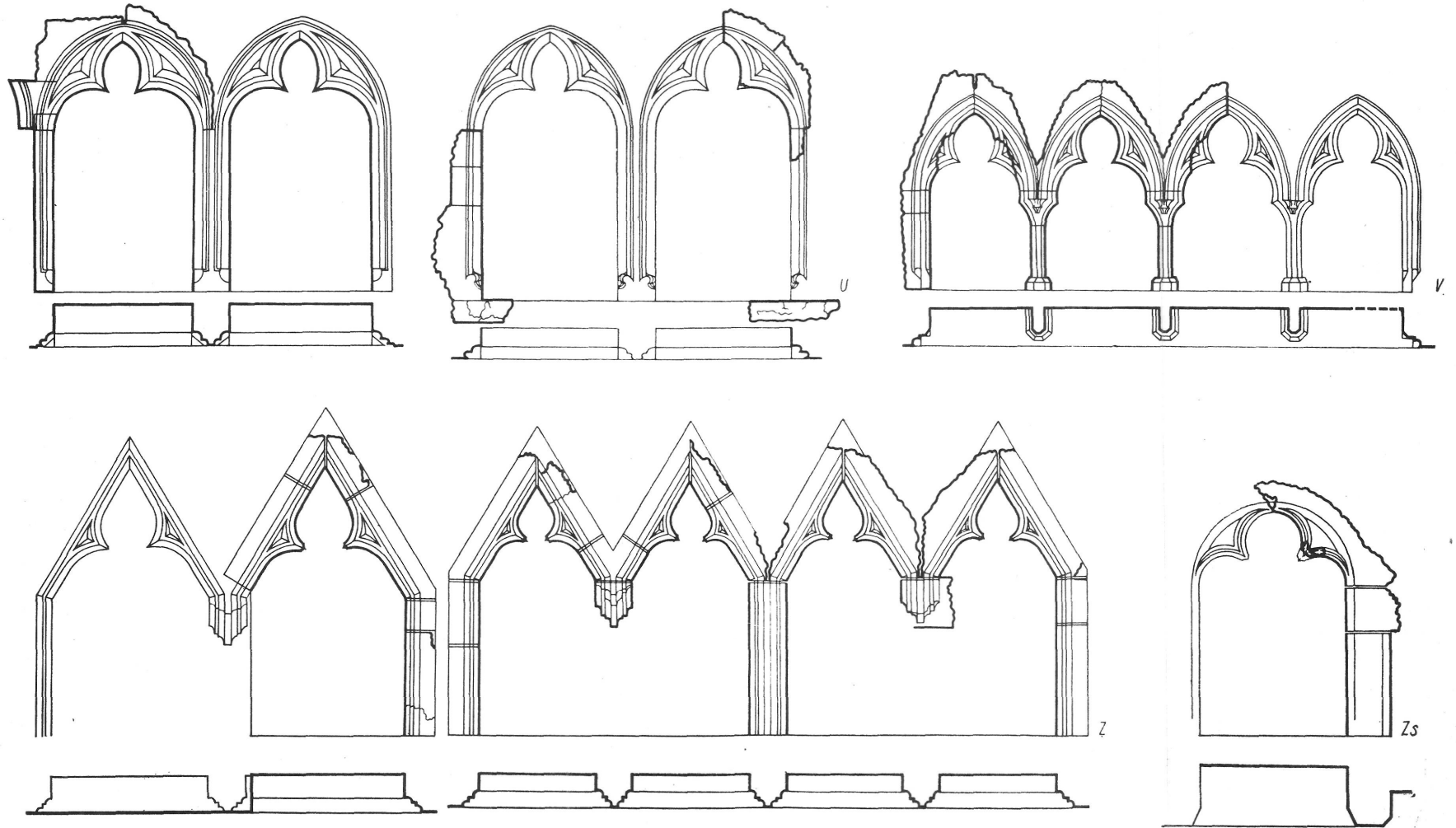
18. kép. Az Országház utca 2. sz. kapualjában levő grafikus jellegű ülőfülkék

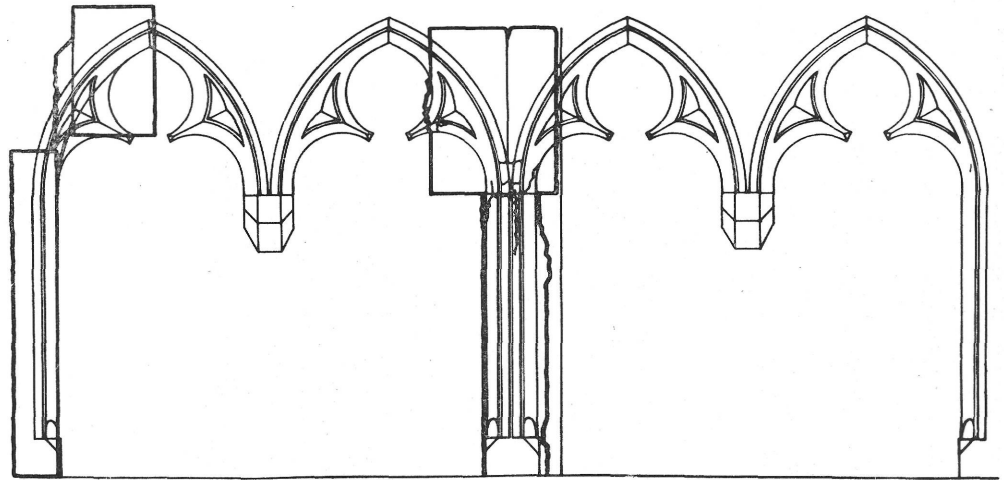
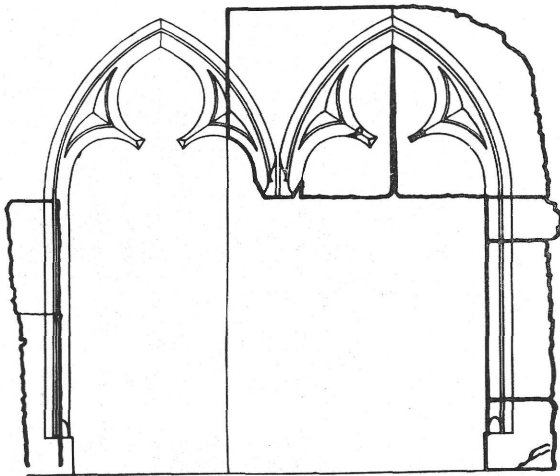
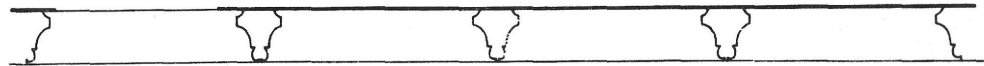
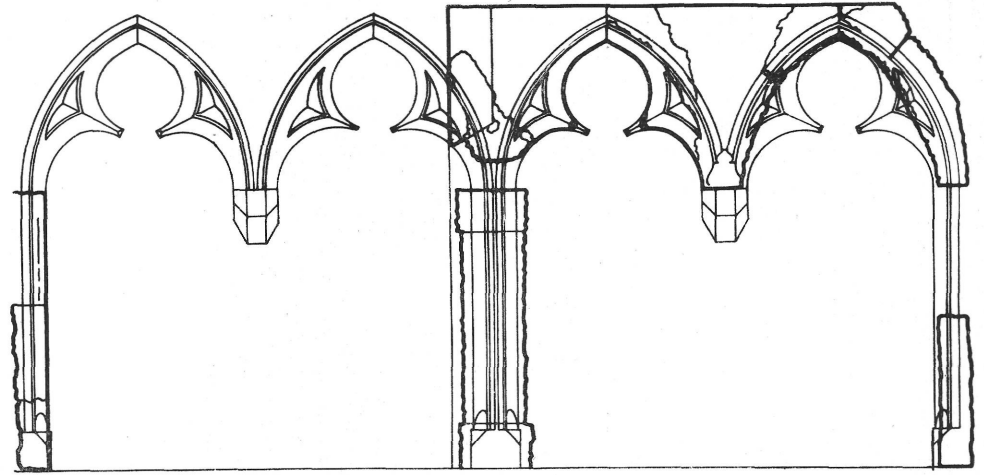
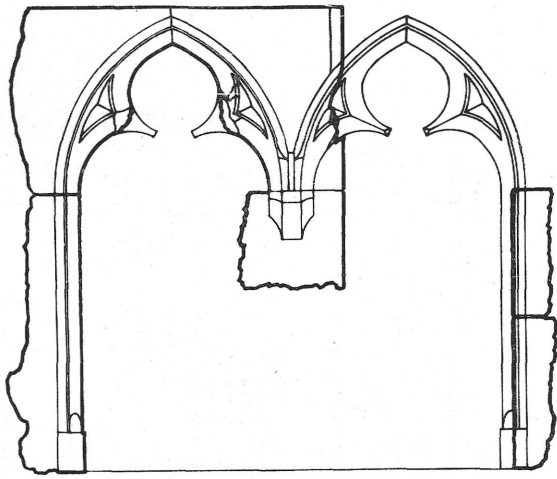
19. kép. Az Úri utca 32. sz. kapualjában levő grafikus jellegű ülőfülkék

20. kép. A várnegyedi grafikus jellegű tercier orrtagos ülőfülkecsoport. L. Az Országház utca 2. sz. kapualjának déli fülkesora. M. Az Országház utca 2. sz. ülőfülkéinek tervezéstechnikai felépítése. N. Az Úri utca 32. sz. kapualjának északi fülkesora. O. Az Országház utca 9. sz. kapualjának északi fülkesora. P. Az Országház utca 9. sz. fülkéinek tervezéstechnikai felépítése. R. A három ülőfülkesor közös tervezéstechnikai iskolasajátságai. S. Az Úri utca 32. sz. kapualjának déli fülkesora. T. Az Úri utca 32. sz. ülőfülkéinek tervezéstechnikai felépítése

21. kép. Grafikus stílusú ültőfülkék. U. Az Úri utca 34. sz. kapualjának északi és déli oldalfalában levő fülkék. V.⁸ Az Úri utca 48. sz. kapualjának déli falában levő fülkesor. Z. Az Úri utca 36. sz. kapualjának déli falában levő fülkék. Zs. Az Országház utca 7. sz. kapualjának déli falában lévő fülke

22. kép. Az Országház utca 26. sz. kapualjának grafikus jellegű ülőfülkésorai

a grafikus és a körtés stílussal igen hamar és nagymértékben keveredik (Várpalota déli nagyterme). Élettartama még keverék formáiban is, a többi stíluséhoz viszonyítva, aránylag a legrövidebb.

Ezen általános vonatkozású megfigyelések összehasonlításából is kitűnik, hogy a grafikus stílus mint eszmei irányzat az érett gótika terméke. Az átfogó gótikus stílusban ismétlődő forma-redukciók között az utolsók közé tartozik és az Európában zenitjén túljutott gótika legkarakteresebb, önálló megújulási törekvésének tekinthető.

J E G Y Z E T E K

¹ Gerevich L. szerint a pirnai templom egyik 1540-ből származó ablaktípusa mintegy százötven évvel később ismétli a budai várpalota-kápolna ablakát. *Mitteuropäische Bauhütten und die Spätgotik*. *Acta Historiae Artium* (1958) 242. — A várnegyedi, posztgótikus grafikus stílusú emlékek nem sokkal 1540 előtt készülhettek és így időrendben az európai stílus legkésőbbi emlékei közé tartoznak.

² Czagány I., A Budapesti I. ker. XI. Ince pápa tér 4. sz. épületen végzett műemléki kutatások és helyreállítások eredményei. *Művészettörténeti Értesítő* (1954) 285.

³ A vízszintes keresztosztás hiánya azért jellemző tipológiai sajátosság, mert igen sok ugyanilyen profillal készített ablak rendelkezik vele. Pl.: Székesfehérvár, Zalka Máté utca 6. sz. emeletén levő gótikus ablak (Fitz J., Székesfehérvár. Bp. 1957, 31. kép). — Nem kevésbé érdekes, hogy az ablakok zöme 45°-os, átlós arányszerkesztéssel készült, és a szerkesztőháló minden esetben a homloksíkkal párhuzamos lemeztag középtengelyére alkalmazták. Ez a szabályosan használt módszer szintén az emlékanyag külföldi formaeredetű, késői gótikus volta mellett bizonyít, mert — mint majd látni fogjuk — a hasonló profillal készült, posztgótikus ablakoknál a szerkesztés elve megmarad, csak a gótikus szerkesztőháló váltja fel az aurea sectio. — A 45°-os átlós arányszerkesztés külföldi használatára vonatkozóan lásd: Csemegi J., Tervezéstechnikai kérdések a középkori építészetben. *MMÉE* (1936) 31. old. és uő., A középkori építészet szerkesztési módszerei. *Művészettörténeti tanulmányok*. A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség évkönyve 1953. Bp. 1954, 13—63. — Egy-két hasonló ablak van a gyulai vár északnyugati traktusának emeleti ablakai között is. (L.: 7. jegyzet). Szép számmal akad osztás nélküli grafikus profilú nyílászorok a visegrádi királyi palota alsó díszudvara és folyosórendszer területén folytatott ásások anyagában. L.: Héj M., Visegrád. Bp. 1956, 46—47. old., 34—35. kép. — Pest megye műemlékei. II. köt. Bp. 1958, 539—540, 542—543, 569, 571. kép. — Fel-tűnően érdekes, késői mérműosztású grafikus stílusú ablakok vannak a kőröshegyi (Balatonföldvartól dél-keletre) egykori ferencrendi kolostortemplom XV. századi hajójának déli homlokfalában. L.: dr. Szönyi O., A kőröshegyi középkori templom. *Műemléki vezetőkönyv*. Bp. 1924, 16—17.

⁴ A négy, számjegyes, félkörös záradékú mező közül csak az első három került eredeti helyén fel-

tárásra (10. kép). A negyedik, két részre törve, másodlagosan volt befalazva, nem messze az „in situ” záradéktól. Az első háromhoz tartozását a rajta levő fél-nyolcas számjegy stílusa bizonyítja, amely a másik három mező számjegyeivel megegyezik (9. kép). — A fél-nyolcas használatára vonatkozóan lásd a budavári Nagyboldogasszony templom Mátyás-tornyán levő országcímer 1470-es számjegyét. Ezen a négyest szintén egy fél-nyolcassal fejezték ki, középkori módon. Ez a köztudomású megfejtés igazolja, hogy számjegyünk 1514-nek történt kiolvasása helyes. Erre vonatkozóan további, félreérthetetlen bizonyítékot szolgáltat *H. Karlinger Die Kunst der Gotik* c. könyvében (Berlin 1927) Tilman Riemenschneider-nek egyik datált Madonna szobor talapzatán fennmaradt 1493-as évszáma. Fénykép a 440., datálás a 639. oldalon.

⁵ Gerevich L., Középeurópai királyi építőműhely a XIV. században. 1957. október 11-én tartott akadémiai beszámoló. 5. old.

⁶ Az Anna utca 2. sz. emeleti ablaka a reneszánsz stílus virágzása idején keletkezett, mert egy olyan homlokzati falban áll, amelyben közvetlenül mellette egy reneszánsz ablakkeret látható, amellyel egy időben keletkezett.

⁷ Csemegi J., A Budavári Főtemplom középkori építéstörténete. Bp. 1955, 102—103. — A prágai Parler-műhely kőfaragó mestereinek budavári tevékenységére vonatkozóan lásd: Gerevich L., A budai szobrászat és a prágai Parler-műhely. A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség évkönyve. 1953. Bp. 1954, 60. — Egyébiránt a tiszta grafikus profil plasztikus hengertagokkal való bővülésének folyamatát — vidéki viszonylatban — még a század derekán is megtaláljuk, például a gyulai vár északnyugati traktusának emeleti grafikus jellegű ablakain. Ezek a Maróthi-család 1430 és 1445 közötti építőtevékenységének maradványai. L.: Varju E., Magyar várak. Bp. é. n. 60. — Scherer F., Gyula város története. I. köt. Gyula 1938, 34. — dr. Karácsonyi J., Békésvármegye története. Gyula 1896, I. köt. 51. — Czagány I., A gyulai Felszabadulás-kert műemlékei. Bp. 1956 (kézirát), 58. jegyzet.

⁸ A. Kutal — D. Libal — A. Matejcek, Ceské umění gotické. I. köt. Praha 1949, 112. kép. Kutná Hora, Kameny dum, kolem roku 1480. — Wasmuths Lexikon der Baukunst. I. köt. Berlin 1929, 573. old., Böhmen I. 1. kép: „Das Steinerne Haus in Kuttentberg 15. Jahrhundert.” — A cseh-sziléziai ablaktípus

Budára történő közvetítésénél ~~értelme~~ szerűleg szerepet játszik a Felvidék. Ennek igazolására most egyetlen példaként a kassai Miklós-börtön emeleti ablakait hozzuk fel, mivel ezeknek az Országház utca 18. sz. ablakaival mutatkozó szoros tipológiai rokonsága egészen kézenfekvő. L.: *dr. Dercsényi D.*, Magyar műemléki kiállítás-tájékoztató 20 képpel. Bp. 1942, XIV. t.

⁹ A felépítésénél használt arányszerkesztés alkalmazása gótikus módszerrel a lemeztag középtengelyére történik, de a reneszánsz arany metszés már a gótikus típusoktól eltérő, új nyíláskeretformát teremt két-fajta szélességgel.

¹⁰ Az Anna utca 4. sz. épület későbbi időben épült hozzá az Úri utca 13. sz. házhoz, amelynek Zsigmond-kori eredetét az összeépítés falelválásánál a rajta fennmaradt címertartó orosz-lándombormű (Vármúzeum) bizonyította. Viszont a posztgótikus ablakok egyikében török ablakkeret maradt fenn, amelynek bizonyossága szerint az még a török hódoltság kezdete előtt keletkezett. Ez a két megfigyelés a posztgótikus ablakok keletkezésének korát kétséget kizáró módon 1437 és 1541 közé szorítja.

¹¹ Az emeleti ablak az ülfülkékkel díszített kapualj keleti végére falazott, eredeti homlokzati falban áll, amely csak a törökkori kapualjtoldás és homlokfalkitoldás következtében vált középfőfallá. Így az emeleti ablak korban megegyezik az ülfülkékkel, azok pedig a XV. század második felében keletkeztek. Vö.: *Gerevich L.*, Gótikus házak Budán. Bud. Rég. XV. köt. Bp. 1950, 176. — Ezt támasztja alá Gerevich Lászlónak az a megállapítása is, amelyet a Tárnok utca 13. sz. és az Úri utca 40. sz. ülfülkéinek orrtag ívalakítási módjai között fennálló rokonságról ugyanitt mond. Ugyanis az Úri utca 40. sz. ülfülkéi szintén a XV. század második feléből származnak. L.: *Horváth H.*, Buda a középkorban. Magyar Művészet (1932) 100.

¹² *Gerevich Lászlónak* az 5. sz. jegyzetben i. m. 3—4. old. és az 1. jegyzetben i. m. 2. sz. jegyzete. — *G. Dehio*, Geschichte der Deutschen Kunst. Berlin—Leipzig 1930, II. köt. 23. — *V. Mencl*, Ceska architektura doby Lucemburské. Praha 1948, 43.

¹³ Ugyanígy nem véletlen, hogy a tiszta grafikus stílusú profillal készült ülfülkék aránykitűzése 45°-os, átlós szerkesztőhálókkal történt — éppúgy, mint az ablakoknál —, tehát a 45°-os arányosító

rendszer a grafikus stílus jellemzője. Használata meg is szűnik akkor, amikor a tiszta profil új tagozattal bővül, tehát más stílussal keveredik. Ebben a periódusban az ülfülkék már a 30°-os és 60°-os szerkesztések-ből összetett, komplex arányosító eljárásokkal épülnek fel, amelyeknek használatát a primer, szekunder és tercier profilos, bonyolult orrtagbontások kirajzolása, valamint kifaragása elengedhetetlenül szükségessé is teszi. A későbbi keveredett, immár csak grafikus jellegű Országház utca 2, 9. és Úri utca 32. sz. kapualjainak ülfülkéit ez jellemzi (20. kép).

¹⁴ *Kutal—Libal—Matejcek* i. m. S. v. u. Nánés-Sfinx B. Janda, 118. kép. Krivoklát, prostor hradni kaple, XIII. stoleti, cele prestavena po roce 1500. (Datálás a VII. oldalon.) — Egyébként ez az ülfülke-típus igen korán jelentkezik német nyelvterületen és hosszú ideig él magyar földön. L.: *H. J. Mrusek*, Meissen. é. n. 22. kép: „Dom. Der Ostlettner mit Blendarkaden und frühgotischen Laubwerkkapiteln (um. 1260).” — *Gerő L.*, Magyar építészet. Bp. 1954, 162. old., 48. kép. Mátraverebély, ülfülke az r. k. templomban, 1500 körül.

¹⁵ Éppúgy, mint a nyíláskeretek felépítéséhez használt 45°-os arányszerkesztéssel mutatkozó szoros kapcsolatát, amely kizárólag a lemeztagjának középtengelyén nyert alkalmazást. Kivételnek csupán a posztgótika emlékei tekinthetők, amelyek ugyanilyen profilvázra épített arany metszéssel készültek.

¹⁶ *Lakatos D.*, A topuskói ciszterci apátság története az Árpádok korában. Bp. 1911, 79. — *Henszlmann I.*, A topuskói templomrom. Arch. Ért. U. f. I (1881) 228—245.

¹⁷ *Ipolyi A.*, A kunok bél-háromkúti, másképp apátfalvi apátsága és XIII. századi egyházának leírása. Arch. Közl. (1866) 1—59. — *Henszlmann I.*, A bél-háromkúti másképp apátfalvi egyháznak építészeti arányai. Arch. Közl. (1866) 63—82.

¹⁸ *Csemegi* utóbb i. m.

¹⁹ Uo.

²⁰ Budapest műemlékei. I. köt. Bp. 1955. — Valamint a jelenlegi ásatások eredményei alapján.

²¹ *Csemegi J.*, A Szt. Miklósról nevezett budavári dominikánus kolostortemplom. Történetírás (1937) 489—497. — *Forster Gy.*, A budavári Halászbástya és a domonkos szerzetesek templomának romjai. Magyarország műemlékei. I. köt. Bp. 1905.

²² L. 18. jegyzet.

²³ Uo.

DIE DENKMÄLER DES MITTELALTERLICHEN GRAPHISCHEN STILS
IM GEBIET DES FESTUNGSVIERTELS VON BUDA

Unter den Werksteindenkmälern des Festungsviertels von Buda nimmt das Material der Öffnungsrahmungen, bei deren Entstehung der graphische Stil formgebend mitgewirkt hat einen bedeutenden Platz ein und bekundet mit dem ähnlichen Ausgrabungsmaterial des Burgpalastes von Buda einen unmittelbaren Zusammenhang. Außer diesen sind aber noch einige andere postgotische Öffnungsrahmen vorhanden, die in späterer Zeit als die ähnlichen Einfassungen des Burgpalastes entstanden sind und daher als Bestätigung dessen dienen können, daß dem »graphischen Stil« in Mitteleuropa, im Wohnviertel der Festung von Buda ein verhältnismäßig langes Leben beschieden war.

Schon seit Jahren war ein ähnlicher Zusammenhang, namentlich eine morphologische Profilverwandtschaft, bekannt zwischen dem steinernen Maßwerkgerüst im Obergeschoß des Gebäudes am Hess-András-Platz 4. im Festungsviertel, den Fenstern in der Krypta der Burgkapelle und dem gotischen Fenster am Nordturm der Pester Innenstädter Pfarrkirche sowie den Sitznischen im Chor daselbst. Diese Tatsache weist auch trotz gewissen Abweichungen in der Typologie auf die einheitliche Kunstgesinnung einer gemeinsamen Bauwerkstatt. Die Fenster im nördlichen Seitenschiff und Chor der Pester Innenstadtkirche offenbaren ebenfalls den »graphischen Stil« und sind wichtig für die Entwicklungsgeschichte der Formen in der gotischen Baukunst des 15—16. Jahrhunderts. Der Einfluß der einheitlichen Werkstattgesinnung macht sich ebenfalls bemerkbar an den Fenstern der Gebäudefassaden in der Fortunagasse 10, Tárnokgasse 13, Hess András-Platz 4, Úrigasse 31 und Országházgasse 9. Diese weisen das einfachste Profil »rein graphischen Stils« auf und identische typologische Eigenheiten.

Zwei Türeinfassungen im Denkmalmaterial des Festungsviertels von kleinen Dimensionen bilden die zeitlichen Schranken für die Blütezeit des »graphischen Stils«. Die eine Zeitgrenze wird von der Tür der Annagasse 1. gebildet. Diese, auf einer viertelkreisförmigen Konsole ruhende und waagrecht abschließende Rahmung ist schon mit einer solchen Abkantung erstellt, die bereits ein sekundäres Glied besitzt, folglich als die erste Station der Profilbildung angesehen werden kann, da in ihr die Entstehung der Profile mit Sekundärglied aus der Abkantung eine Bestätigung finden. Dieses Denkmal merkt die untere Grenze in der relativen chronologischen Reihenfolge, die Geburt des »graphi-

schen Stils« an. Die obere wird von der baldachingeschmückten, mit geradem Türsturz und Jahreszahl versehenen Türeinfassung der Toreinfahrt in der Fortunagasse 14 gebildet, die aus mehr denn einem einzigen Gesichtspunkt von ganz besonderer Bedeutung ist. Auch diese ist mit Abkantung erstellt worden, doch bildet das aus ihr auslaufende, gleich große sekundäre Glied in dem mit dem Primärglied geformten Bogenfeldern postgotische, sphärische Dreiecke. Diese Formerscheinung ist in der Gotik der Festung von Buda dem 16. Jahrhundert entstammend, genau so wie jene, in der sich das Nasenglied aus dem Schnitt zweier, im Bogen geneigten abgekanteten Flächen ergibt. Eine solche Anwendung der Nase stellt das Denkmal an die obere Grenze des »graphischen Stils« in der relativen Chronologie, da es auch bei aller fehlerlosen Verbindung der graphisch wirkenden Gliederungen kein selbständiges Sekundärprofil besitzt, ein Charakterzug des »reinen graphischen Stils« übrigens. Die auf dem Sturzstein erhaltene Jahreszahl »1514«, das Erstellungsdatum des Türrahmens, ist eine Bekräftigung unserer obigen Auseinandersetzungen. Es besteht nämlich aus zwei Einserziffern, die mit zwei senkrechten Linien angegeben sind, aus einem etwas flachgedrückten Fünfer und einem »halben Achter« welcher letzterer anhand ausländischer und inländischer Analogien in der gotischen Ziffernschreibung der Viererziffer entspricht.

Die im Ausland gemachten Beobachtungen zeigen uns, daß der Formenschatz des graphischen Stils zu Beginn des 15. Jahrhunderts an vielen Orten parallele Entwicklungsverläufe aufweist, sich aber später mit den charakteristischen Formen der Parlerschule vermischt. Derselbe Entwicklungsprozeß kann an den Denkmälern im Wohnviertel der Festung beobachtet werden, wo sich namentlich das »reine graphische Profil« durch zylindrische Glieder, Stäbe und Halbbirnen bereichert.

Die Verschmelzung der Formen des »graphischen Stils« mit den der Parlerschule eigenen Merkmalen kann an den Fensterprofilen des Chors im niedergerissenen südlichen Seitenschiff der Hauptkirche der Allerseligsten Jungfrau in der Festung Buda verfolgt werden. Doch nicht allein dieser Vorgang spielt sich vor unseren Augen hier ab, auch für die Datierung der Bautätigkeit, die wir in die Jahre zwischen 1407—1433 setzen, erhalten wir klare Belege. Zur Zeit der Formbereicherung im 15. Jahrhundert kommt im Festungsviertel der sog. »schlesisch-böhmische Fenstertypus« auf, des-

sen reinste Beispiele wir in den Obergeschoßfenstern der Országházgasse 18 vor uns haben. Der Zusammenhang dieser Fenster mit denen des Kamený Dům in Kutná Hora z. B. ist ganz offensichtlich und somit sind wir auch über ihre Herkunft nicht im Unklaren.

Auch das »reine graphische Profil« lebt aber im Zeitalter der Renaissance weiter, um in der Postgotik selbständige Typen von Öffnungsrahmungen auszuprägen. In der Annagasse 4 zeigen die Fenster ohne Unterteilung des Obergeschosses den eigenen lokalen Charakter dieser letzten Station der Entwicklung, wie er sich u. a. in der Weiterführung des Profils auf der Sohlbank offenbart. Dieser postgotische Typus ist eine lokale Eigenart des Wohnviertels der Festung v. Buda und in keinem anderen Gebiet, weder in Schlesien oder Böhmen, noch im einstigen oberungarischen Gebiet trifft man auf eine ähnliche Erscheinung. Der Typus gehört dem 16. Jahrhundert an, dies bedeutet aber kunstgeschichtlich soviel, daß der »graphische Stil« in Buda verhältnismäßig lange gelebt und auch die Renaissance überdauert hat. Ohne Übertreibung dürfen wir sagen, daß er von der Mitte des 14. Jahrhunderts an ganz bis zur Mitte des 16. ununterbrochen in Anwendung war.

Außer den bisher angeführten Fensterrahmungen kommen die »Profile graphischen Stils« sogar im repräsentativsten Denkmalmaterial der Gotik von Buda, den Sitznischen, deren Formentwicklung am kontinuierlichsten war, in ansehnlicher Zahl vor. »Reines graphisches Profil« kennzeichnet die Sitznischen der Toreinfahrten von Bauten wie Tárnokgasse 13, Úrigasse 34, 36 und 48, nebst diesen ist aber das Profil auch in einer Erscheinungsform bekannt, die nur ein halbes Birnglied als Bereicherung aufweist und so den graphischen Charakter entschieden bewahrt hat. Diese Form des Profils kam an den Sitznischen der Toreinfahrten von Gebäuden wie Országházgasse 2, und 9, ferner Úrigasse 32 zur Anwendung. Die Sedilereien sind sowohl von morphologischen als auch von konstruktionstechnischen Gesichtspunkten als Werke derselben Schule anzusehen. Das Gesetz der Parallelität zwischen Morphologie und Konstruktion in der Stilentwicklung läßt sich an den Sitznischen gut beobachten und das bedeutet soviel, daß jede typologische Formänderung stets mit Änderungen im Bau des Profils und in der technischen Konstruktion Hand in Hand geht. In den Abschlußverzierungen der Sitznischen erscheint nämlich die dem Terziärprofil angehörende Nase nicht eher, als bis das Profil »graphischen Stils« im entwicklungsgeschichtlichen Verlauf bereits durch Elemente aus einem anderen Stil — den halben Birngliedern bereichert worden ist.

Am reinsten tritt uns die Anwendung des

Profils »graphischen Stils« bei jenen Sitznischen entgegen, von welchen auch in typologischer Hinsicht die böhmische Herkunft am ehesten abzulesen ist. Der Zusammenhang zwischen den nördlichen, dreieckig abschließenden Sitznischen der Toreinfahrt von Úrigasse 36 und den Nischen ähnlichen Stils der Burgkapelle von Krivotklát liegt auf der Hand. Diese Beobachtung bestätigt alles, was wir im Zusammenhang mit dem »böhmisch-schlesischen Fenstertypus« gesagt haben, erbringt aber auch den Beweis dafür, daß der »graphische Stil« im Gebiet des Festungsviertels aus Böhmen stammt. Die Resultate unserer bisherigen Beobachtungen gründen sich auf etwa 20 Fensterumrahmungen und 40 Sitznischen »graphischen Stils«, vom fundstatistischen Gesichtspunkt ergibt es sich ferner, daß die Denkmäler des Stils in größerer Anzahl im Gebiet des Festungsviertels als in den bisher durchgeführten Ausgrabungen im Burgpalast zutage gekommen sind.

Auf Grund des früher gesagten können wir bei dem gegenwärtigen Stand der ungarländischen Forschungsergebnisse den »graphischen Stil« folgendermaßen den anderen gotischen Stilen einreihen:

Als erste der gotischen Stilformen gelangte der sog. »zylindrische Stil« nach Ungarn, den der aus Frankreich sich verbreitende Übergangstil der Zisterzienser (Topuszko um 1211; Bélapátfalva um 1232) der ungarländischen Gotik vermittelt hat. Diese Stilrichtung meldet sich bald auch in Buda, (Brautportal der Liebfrauenkirche um 1260) und lebt in reiner Form sogar nach zwei Jahrhunderten ein selbständiges Leben (Paulanerklöster v. St. Lorenz in der Umgebung von Buda, 15. Jahrhundert).

In chronologischer Ordnung folgt darauf die Stilphase des »birnenförmigen Hauptgliedes«, die zugleich die Ausreifung der im bayrisch-süddeutschen Sprachgebiet blühenden Hochgotik bedeutet, ihre Verbreitung (Liebfrauenkirche: Marienportal 1370—80) und ihre in ausgereifter Form anhaltende Herrschaft (Chor der Dominikanerkirche vom hl. Nikolaus). Während dem ganzen 15. Jahrhundert lebt sie dan in dieser Form weiter (Liebfrauenkirche: Matthias-Turm, zwischen 1461—1470).

Der zweiten Stilphase schließt sich in der Zeitordnung der dritte »graphische Stil« eng an, der bereits als Vertreter der am Ende des 14. Jahrhunderts um sich greifenden böhmisch-schlesischen Stilströmung in Buda erscheint. Beinahe 200 Jahre lang bleibt der Stil hier in seiner ursprünglichen Reinheit erhalten (Fortunagasse 14, 1514; Annagasse 4, vor 1541), doch parallel damit verschmilzt er im Lauf des 15. Jahrhunderts auch mit den Kunstformen des »Birnstab«-Stils (Úrigasse 32, Or-

szágházgasse 2, 9), ja mitunter auch mit dem »Stabstil«.

Zeitlich den vierten Platz nimmt der sogenannte »Stabstil« ein, der durch den Einfluß der Werkstatt des Prager Dombaumeisters Peter Parler sich einen Platz unter den übrigen Stilrichtungen erobert hat (Liebfrauenkirche 1417—1433). Dieser kann am we-

nigsten als eine sich selbst genügende Kunst- richtung bezeichnet werden, da er sich ziemlich bald und in starkem Maß mit den »graphischen« und »Birnstab«-Stilen vermischt (südlicher großer Saal des Burgpalastes 15. Jahrhundert) und ihre Lebensdauer sogar in diesen Mischformen verhältnismäßig am kürzesten ist.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Abb. 1. Profile von Öffnungsrahmungen »graphischen Stils«. 1. Erdgeschoßfenster im Nordturm der Pester Hauptpfarrkirche der Innenstadt
2. Nordöstliches Fenster aus der Krypta der Burgkapelle in Buda
3. Eines der Fenster im südlichen Seitenschiff der Liebfrauenkirche Jungfrau in der Festung Buda (Aufnahme von F. Schulek)
4. Steinernes Maßwerkgitter im ersten Stockwerk des Gebäudes Hess-András-Platz 4
5. Die äußerste Sitznische an der Nordseite des Chorungangs der Pester Innenstadtkirche
6. Die Nordtür der nördlichen Toreinfahrt des Gebäudes am Hess András-Platz 4
- Abb. 2. Ein Teilstück der Sitznische an der Nordseite des Chorungangs der Pester Innenstadtkirche
- Abb. 3. Profile von Öffnungsrahmungen graphischen Stils. 7. Tür in der nord-südlichen Quermauer vor dem südlichen großen Saal des Burgpalastes von Buda
8. Pester Innenstadtkirche. Fenster des südlichen Nebenschiffes
9. Pester Innenstadtkirche: Fenster der nördlichen Kapellenreihe neben der Sakristei
10. Sakristeifenster der Pester Innenstadtkirche
11. Fenster der Südwand der Toreinfahrt in der Fortunagasse 14, Festung Buda
12. Tür des Kellers unter dem südlichen großen Saal des Burgpalastes von Buda
- Abb. 4. Profile von Öffnungsrahmungen des »graphischen Stils«
- Abb. 5. Fensterreste aus der Fortunagasse 18 und Tárnokgasse 5
- Abb. 6. Das Fenster »graphischen Stils« im Erdgeschoß des Hauses in der Tárnokgasse 5
- Abb. 7. Türrahmungen im gotischen Stil. A. Tür des Hauses in der Annagasse 1
B. Die mit Jahreszahl versehene Tür der Toreinfahrt in der Fortunagasse 14
C. Nordtür der nördlichen Toreinfahrt am Hess András-Platz 4
D. Tür der nord-südlich verlaufenden Quermauer vor dem südlichen großen Saal des Burgpalastes
- Abb. 8. Nordtür der nördlichen Toreinfahrt am Hess András-Platz 4
- Abb. 9. Die in der Fortunagasse 14 in der Südmauer der Toreinfahrt freigelegten Überreste des mit Jahreszahl versehenen Türsturzes
- Abb. 10. Rekonstruktion des mit Jahreszahl versehenen Türsturzes in der Südmauer der Toreinfahrt des Hauses in der Fortunagasse 14 (Rekonstruktionsplan des Verfassers)
- Abb. 11. Profile von Öffnungsrahmungen »graphischen Charakters«. 27. Sitznischen der Toreinfahrt in der Úrigasse 32
28. Sitznischen der Toreinfahrt in der Országházgasse 2
29. Sitznischen an der Nordwand der Toreinfahrt in der Országházgasse 9
30. Sitznischen an der Südwand der Toreinfahrt in der Országházgasse 9
31. Sitznischen der Toreinfahrt in der Országházgasse 26
32—33. Die Fenster des Obergeschosses der Országházgasse 18
34. Fenster im Obergeschoß der Annagasse 2
- Abb. 12. »Fenster Typen in böhmisch-schlesischer graphischer Stilart«. E. Fenster im Norden des Erkers der Országházgasse 18. F. Fenster südlich des Erkers der Országházgasse 18
G. Fenster im Obergeschoß der Annagasse 2
Gy. Fenster im Erdgeschoß der Országházgasse 23
- Abb. 13. Fenster der Országházgasse 18 nördlich vom Erker im I. Stockwerk
- Abb. 14. Fenster der Országházgasse 18, südlich vom Erker im I. Stockwerk
- Abb. 15. Postgotische und gotische Fenster im »graphischen Stil«. H. Die postgotischen Fenster des I. Stockwerks in der Annagasse 4
I. Das vom Obergeschoß des westlichen, dem Hofe zu liegenden Flügels stammende Fenster der Szentháromságasse 7
J. Fenster aus dem Mordgangmaterial des Burgpalastes stammend
K. Eines der Fenster in der Südwand der Toreinfahrt der Fortunagasse 14
- Abb. 16. Die Sitznischen »graphischen Stils« in der Toreinfahrt der Úrigasse 34
- Abb. 17. Die Sitznischen »graphischen Stils« in der Toreinfahrt der Úrigasse 48
- Abb. 18. Die Sitznischen »graphischen Charakters« in der Toreinfahrt der Országházgasse 2
- Abb. 19. Die Sitznischen »graphischen Charakters« in der Toreinfahrt der Úrigasse 32
- Abb. 20. »Sitznischengruppe mit terziärem Nasenglied graphischen Charakters«. L. Südliche Sitznischenreihe in der Toreinfahrt der Országházgasse 2
M. Konstruktionstechnischer Aufbau der Sitznischen der Országházgasse 2
N. Nördliche Sitznischenreihe der Toreinfahrt der Úrigasse 32
O. Nördliche Sitznischenreihe der Toreinfahrt der Országházgasse 9
P. Konstruktionstechnischer Aufbau der Sitznischen der Országházgasse 9
R. Die gemeinsamen konstruktionstechnischen Schuleigenheiten der drei Sitznischenreihen
S. Die südliche Sitznischenreihe der Toreinfahrt in der Úrigasse 32
T. Konstruktionstechnischer Aufbau der Sitznischen der Úrigasse 32
- Abb. 21. Sitznischen »graphischen Stils«. U. Die Nischen in der nördlichen und südlichen Seitenwand der Toreinfahrt der Úrigasse 34
V. Nischenreihe in der Südwand der Toreinfahrt der Úrigasse 48
Z. Nischen in der Nordwand der Toreinfahrt der Úrigasse 36
Zs. Nische in der Südwand der Toreinfahrt der Országházgasse 7
- Abb. 22. Die Sitznischenreihen »graphischen Charakters« in der Toreinfahrt der Országházgasse 26